

Отримано: 4 лютого 2019 р.

Прорецензовано: 25 лютого 2019 р.

Прийнято до друку: 1 березня 2019 р.

e-mail: myroslava-v@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-5(73)-117-119

Венгринюк М. І. Текстотвірний потенціал лінгвокультурного концепту (на матеріалі бестселера Лоли А. Екерстрьом «Лагом»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 117–119.

УДК 811.161.2'371

Венгринюк Мирослава Іванівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ТЕКСТОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ (НА МАТЕРІАЛІ БЕСТСЕЛERA ЛОЛИ А. ЕКЕРСТРЬОМ «ЛАГОМ»)

У статті розкрито текстотвірний потенціал лінгвокультурного концепту «лагом» в однойменному бестселері Лоли А. Екерстрьом. Виявлено лексеми, які наповнюють концептуальне поле слова «лагом», та розкрито їхню лексико-семантичну валентність. Встановлено, що лінгвокультурний концепт об'єднує в єдине ціле текстову канву і задає їй напрям тематичної прогресії. З'ясовано, що метафоричність, емоційність, проведення аналогій, до яких вдається авторка бестселера, є не тільки потужним каркасом, який скріплює текстові сегменти, а й важливим чинником формування комунікативних актів переконання та ствердження. Обґрунтовано, що розкриття смислового наповнення лінгвокультурних концептів є основою для побудови цікавого, позначеного атрактивним змістом тексту.

Ключові слова: лінгвокультурологія, лінгвокультурний концепт, концептуальне поле, текстотвірний потенціал лінгвокультурного концепту, тематична і сюжетна прогресія тексту, семантична щільність лінгвокультурного концепту.

Myroslava Venhryniuk,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Philology, Interpreting and Translation,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

TEXT PRODUCTIVE POTENTIAL OF THE LINGUOCULTURAL CONCEPT (BASED ON THE “LAGOM” BESTSELLER BY LOLA A. AKERSTROM)

This article deals with a text productive potential of the linguocultural concept of 'lagom' at Lola A. Akerstrom's eponymous bestseller. The article reveals the lexical units that fill the conceptual domain of 'lagom', and discovers their lexical-semantic valence. It establishes that nowadays the study of a concept has acquired a special research coloring that overruns the bounds of scientific thinking. It is proved that the linguistic aureole, which is provided by the author to her work by disclosing a so-called formula for a linguocultural concept of 'lagom', is the important factor that contributes a text production (linguocultural concept is engaged in content of thematic series, combining structural parts of the text, narration deployment). It was found that describing a concept which, metaphorically speaking, embodies the unstoppable national spirit, the author presents its quantitative measurements and metering, describes axiological characteristics, reveals the word forming potential, and discovers affiliation with certain classes of words. The article emphasizes that life based on the principle of "lagom" becomes more and more popular in the modern world, acquires some global tendency, since it promotes a rational relations between human and natural resources, moderation, harmony, and search for a balance or an equilibrium between human wants and needs. It is found out that the linguocultural concept of 'lagom' penetrates all parts of Lola A. Akerstrom's work, combining a text outline into a single whole and gives it the direction of the thematic and plot progression. A powerful frame that fastens textual segments consists of metaphoricity, emotionality, analogy conduction, which the author uses to interpret the content of a semantically spacious, ethnically marked concept. These instruments also appear as the center of influence on the emotional and sensory sphere of the recipient-reader, and are designed to build speech acts of persuasion and affirmation.

Key words: linguoculture, linguocultural concept, conceptual domain, text productive potential of the linguocultural concept, thematic and narrative text progression, semantic density of the linguocultural concept.

Лінгвокультурні концепти як аксіологічно марковані, чуттєво-образні, семантично щільні елементи духовної культури людини в останні кілька десятиліть стали об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних мовознавців (Н. Д. Арутюнової, А. Вежбицької, С. Г. Воркачова, І. О. Голубовської, С. Х. Ляпіна, А. М. Приходька, Т. В. Радзівської, М. В. Скаб). Таке зацікавлення лінгвістів не є випадковим, адже сутнісне і функційне поле цього поняття має багатовимірний зріз. У мовознавчих розвідках лінгвокультурний концепт метафорично називають згустком культури у свідомості людини [11], ембріоном мисленнєвої операції [2], геном культури, смисловим квантом буття [7], похідною піднесеного духу і розуму [4]. Нам імponує думка С. Г. Воркачова про те, що лінгвокультурний концепт – це одиниця колективного знання, яка пов'язана з вищими духовними цінностями, має мовне вираження і позначена етнокультурною специфікою [4].

Сьогодні дослідження лінгвокультурного концепту набуло особливого «дослідницького» забарвлення, здійснивши вихід за межі безпосередньо сциєнтичного мислення. У світі з'явилося кілька бестселерів, у яких центром побудови текстової канви є аналіз тих чи тих концептів: хюге, лагом, ікігай, сісу та ін. Такі численні спроби розглянути концепт під пильним «дослідницьким» ракурсом свідчать, на нашу думку, про те, що лінгвокультурологія набуває щоразу більшої значущості, проникаючи в суспільно важливі аспекти людського буття.

На нашу думку, розкриття смислового наповнення лінгвокультурних концептів є благодатним ґрунтом для побудови цікавого, позначеного атрактивним змістом тексту, адже вони здатні проливати світло на поведінкові стереотипи певного етносу, розкривати особливості формування мовної картини світу народу, пояснювати, які саме чинники мають вплив на ціннісні аспекти буття людини – представника певної етнічної спільноти. З іншого боку, лінгвокультурні концепти, як відзначають дослідники, здатні не тільки мислитися, а й переживатися [11]. Ця їхня онтологічна особливість пов'язана з чуттєво-образним, емоційним сприйняттям світу людиною, що і є, на нашу думку, цікавим матеріалом для аналізу креативного складника, закодованого в лінгвокультурних концептах.

Метою дослідження є розкриття текстотвірного потенціалу лінгвокультурного концепту (на матеріалі бестселера Лоли А. Екерстрьом «Лагом»).

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- 1) проаналізувати лінгвокультурний концепт як важливий чинник текстотворення;
- 2) виявити особливості формування концептуального поля лексеми «лагом» в аналізованому тексті.

Так само, як й інші бестселери такого тематичного спрямування, текст Лоли А. Екерстрьом побудовано за певною схемою, а саме:

- лінгвокультурний концепт подано в назві та підсилено лексемою, що має позитивну конотацію («шведські секрети щасливого життя»);
- подано розлогу етимологічну довідку про лінгвокультурний концепт;
- представлено тематичні ряди, у яких актуалізується цей концепт (культура, емоційність; їжа, свята; здоров'я, добробут; краса, мода; декор, дизайн; соціальне життя, дозволя; робота, бізнес; гроші, фінанси; природа, екологічний світогляд; лагом у мінливому світі);
- описано мовнорівневе репрезентування лінгвокультурного концепту (проаналізовано синонімічні та антонімічні відношення, розкрито частини мови належність слів, які об'єднані спільним коренем з лексемою «лагом», подано ряд паремій).

На нашу думку, мовознавчий ореол, якого надає авторка своєму твору шляхом розкриття т. зв. формули лінгвокультурного концепту «лагом», є тим важливим чинником, що сприяє текстотворенню. Так, можна спостерігати, як у тексті лінгвокультурний концепт бере участь у наповненні тематичних рядів, об'єднанні структурних частин тексту, розгортанні оповіді.

Авторський аналіз розпочинається з розкриття етимології слова «лагом». З'ясовано, що воно виникло приблизно на початку XVII століття і згодом глибоко проникло в шведську культуру. У цей час в текстах почало з'являтися слово «лаг», яке означало «закон» чи «команда». У множині ця лексема набувала форми «лагом». Етимологічна особливість цього слова полягає ще й у тому, що воно є скороченням виразу *laget om* («навколо команди») [6, с. 24].

Представляючи в тексті один із цікавих варіантів походження концепту «лагом» (легенду про вікінгів, які передавали по колу алкогольній напій і, сидючи біля вогнища, надпивали з мисливського різьбленого стільки, щоб вистачило всім), авторка не тільки закладає фундамент для розгортання оповіді, а й активізує читачську увагу. Цьому сприяє й ряд паремій, які актуалізуються поза межами нарративного простору, утримують фокус сприйняття реципієнта в потрібному авторському ракурсі: *там, де помірність, там і чеснота; давай стільки, скільки отримувеш, відповідай відповідно запиту; потрібна кількість – найкраща; надмірна похвала – тягар; шлунок насичується швидше, ніж око; краще мовчати, ніж погано говорити; краще щире «ні», ніж нещире «так»; не буває поганої погоди, буває поганий одяг; серйозність та веселощі процвітають у поєднанні; самореклама погано пахне; якщо граєш у гру, маєш приймати її правила; бізнес хорошиший тоді, коли обидві сторони приходять до згоди* [6].

Оскільки лінгвокультурні концепти – це світоглядно орієнтовані поняття, що відображають життєву філософію [1], то спектр їхньої дії (культура, побут, життя народу) дуже потужний. І радіус поширення цього етнокультурного явища набагато ширший, ніж у більшості інших. До цього процесу долучаються, як бачимо, цікаві легенди і перекази, у яких народ розкриває походження концепту, а також прислів'я, приказки, фольклорні і літературні сюжети, у яких відображено етнокультурну особливість представників певної спільноти. Зрештою, лінгвокультурний концепт глибоко проникає у свідомість людей, задаючи їм вектор самоусвідомлення себе і свого місця в цьому світі.

Цей етнічно маркований елемент духовної культури визначає норми і стереотипи поведінки народу, глибоко закріплюючись на рівні традицій. Наприклад, «традиція фіка міцно ґрунтується на лагомі» [6, с. 46]. Слово «фіка» перекладають як «перерва», «пауза». За своєю суттю ця традиція полягає в тому, що шведи кілька разів на день роблять перерву для того, щоб поспілкуватися з колегами, друзями, близькими людьми за чашечкою кави та випічкою.

На нашу думку, семантична щільність лінгвокультурних концептів, або, кажучи метафорично, значеннєва густина, є тим чинником, що ускладнює їхній лінгвістичний опис. Не маючи яскраво виражених контурів, побутуючи на межі змістової осяжності і вичерпності, ці етнічно марковані елементи духовної культури народу, безперечно, додають роботи мовознавцям. Однак для розгортання тексту, в основі тематичної і сюжетної прогресії якого є виявлення змістового наповнення лексеми, а також її валентних зв'язків у межах концептуального поля, розкриття цієї «аури таємничості та неосяжності» є важливим чинником побудови текстової канви. Авторка зазначає, що слово «лагом» не має точного визначення і що це зазвичай ряд пояснень та вільних перекладів [6]. І саме поетапне розкриття цієї «таємничості» лінгвокультурного концепту «лагом», поставлене в центр розгортання оповіді, є, на нашу думку, цікавою авторською знахідкою і, зрештою, потужним каркасом, який скріплює текстові сегменти.

Описуючи поняття, яке, образно кажучи, втілює невлонимий дух народу, авторка представляє його кількісний вимір («Лагом – це набагато більше, ніж проста помірність, з якою, як правило, його асоціюють» [6, с. 7]), подає аксіологічну характеристику («... це коротке, недооцінене слово глибоко вкоринилося у свідомості шведів» [6, с. 7]), розкриває словотвірний потенціал (лагом-простір, лагом-ідеал, лагом-гніздечко, лагом-менталітет, лагом-підхід, лагом-перевертень, зірка-лагом), виявляє належність до певних класів слів (шведи найчастіше використовують слово «лагом» як прислівник чи прикметник, досить рідко у формі іменника «лагомет»), який означає рівновагу чи баланс [6, с. 16]).

Особливе місце в розкритті сутності лінгвокультурного концепту «лагом» авторка надає емоційності, оцінності та обривності. За допомогою метафоричного оживлення цей етнічно маркований елемент духовної культури народу в тексті набуває рис суб'єкта, здатного активно діяти, впливати на інших, виконувати певну суспільну роль, емоційно переживати, виявляти своє ставлення до подій і явищ (порівняймо: «він створює відчуття гармонії та намагається обгорнути кожного в ковдру індивідуального задоволення...» [6, с. 33]; «коли справа стосується почуттів, то лагом захоплює людину плакати стільки, скільки потрібно, і сміятися так сильно, як їй того хочеться» [6, с. 34]; «лагом веде нас до того ідеального місця, де ми почувасямося здоровими духом, тілом та думками» [6, с. 60]; «у цій штовханині лагом виконує роль напівзахисника, який вірить, що ми стоїмо у стійці у стані стовідсоткової готовності прийняти м'яч» [6, с. 109]; «лагом метафорично помирає там, де стається перетин конфліктів та стресу. Він чахне там, де існують будь-які потенційні ознаки конфронтації, та ненавидить, коли його вибивають з рівноваги» [6, с. 130]; «лагом марніє від збентеження через борг» [6, с. 151]).

Як бачимо, концепт «лагом», метафоризуючись, стає в тексті центром впливу на емоційно-почуттєву сферу адресата. Авторка переконує свого читача, мотивує його до дії, заохочує проникнутись філософією життя шведів.

Для розкриття концептуального наповнення слова «лагом» Лола А. Екерстрьом часто застосовує аналогію – художній прийом, близький до порівняння. Аналогія дозволяє глибше зрозуміти сутність певного складного явища, зробити його доступнішим і зрозумілішим для реципієнта. Зокрема, в аналізованому тексті авторка відсилає читача до казки «Золотоволоска та три ведмеді» британського автора Роберта Сауті. Тут ідеться про те, що «дівчина будь-що намагалася знайти стілець, миску каші та ліжко, які б відповідали саме її вимогам. Мабуть, тато-ведмідь знав, що його миска для нього – це лагом. Як і для мами-ведмедиці її власна миска. Ми ніколи насправді над цим не замислюємося, а, скоріше, орієнтуємося на ідеальну порцію Золотоволоски» [6, с. 15]. Як бачимо, такий комунікативний хід авторки, з одного боку, переводить читачку увагу в площину простого і доступного пояснення складного поняття, з іншого – активує інтертекстуальні зв'язки. Сполучною ланкою тут постає лінгвокультурний концепт «лагом». Він семантично поєднує різножанрові текстові сегменти в єдине комунікативне ціле.

Особливого ціннісного забарвлення в аналізованому бестселері Лоли А. Екерстрьом набула ще одна онтологічна особливість лінгвокультурних концептів – здатність виходити за межі певного етнічного побутування та розширювати сферу дії (їх часто наслідують, запозичують та пропагують). Ось приклад з тексту: «*Корейська торговельна марка косметичних засобів під назвою LAGOM з рекламним гаслом «Не надто мало, не надто багато» навіть вхопилась за концепцію «ліпше менше, проте краще» і вибудовує свій бізнес на ідеї дуже просто упакованих косметичних продуктів для повсякденного догляду за шкірою. У Великій Британії також є модний бренд під назвою Lagom, який прагне представити концепцію лагому у формі легкого стилю»* [6, с. 77].

Як бачимо, життя за принципом «лагом» набуває в сучасному світі все більшого поширення, певної глобальної тенденційності, оскільки пропагує раціональний спосіб ставлення до людських і природних ресурсів, помірність, гармонійність, а також пошук рівноваги між бажаннями та потребами людини. З'явилося навіть спеціальне поняття «лагомер». Цим словом називають людину, «яка працює над тим, щоб жити у стилі лагому – впроваджувати невеличкі зміни у своє повсякденне життя, щоб звести до мінімуму негативний вплив на навколишнє середовище, економити природні ресурси і насолоджуватися радісним, щасливим та збалансованим життям» [6, с. 163].

Вибудовуючи текстову канву, авторка одночасно розкриває наповнення концептуального поля слова «лагом». Лексеми, що входять до ядра цього поля, найбільш значеннєво місткі: *прагнення ідеальної рівноваги у житті; золота середина, яка є оптимальною саме для вас; саме в міру; рівновага між бажанням / хотінням та потребою; стриманість; середня міцність кави; напівзнежирене молоко; рівноправність; помірність на власних умовах; перевага якості над кількістю; знаходження симетрії та гармонії; довговічність; практичність і функціональність; максимальна освітленість осель, гармонійний і теплий простір; фізичний та емоційний спокій; мінімалізм; доцільність; справедливість; контекстуальна досконалість та баланс; відчуття захищеності; командний режим; лояльність і довіра; надавання переваги логіці, а не емоціям, практичності, а не мрії, дії, а не обіцянці; адекватне планування; співпраця; пряmlinійність; гармонійний обмін думками, позбавлений втручання; обачність; самоусвідомлення; самодостатність; повага до сусідів.*

У цьому концептуальному полі особливе місце належить синонімічним та антонімічним відношенням, у які вступає аналізований лінгвокультурний концепт. Авторка подає такі синоніми до слова «лагом»: *помірність, доречність, потрібна кількість, вдосталь, придатність, відповідність, рівновага, баланс, золота середина, компроміс, адекватність, точність, поміркованість, гармонія...* [6, с. 14].

Лінгвокультурний концепт «лагом» вступає також в антонімічні відношення: *надмірність (надмірна відвертість, надмірна інформація); беззмістовність (беззмістовні світські розмови); метушня; безлад; стрес; конфлікт; боязкість; смиренність; підпорядкування; послужливість; недоцільність; марнування часу, ресурсів та енергії; посередність; пересічність; буденність.*

На периферії концептуального поля у тексті перебувають лексеми, які допомагають семантично поєднати слова, що належать до одного тематичного ряду (т. зв. слова, які надихають): *hakuna matata* (з мови суахілі) – «без турбот»; *carpe diem* (з лат.) – «лови мить»; *fernweh* (з нім.) – жага до подорожей, бажання змінити місце проживання, *hugge* (з дан.) – «затишок, інтимність, розслабленість» [6, с. 10-11].

Отже, лінгвокультурний концепт «лагом» як ключовий репрезентант цінностей, стереотипів і норм поведінки шведського народу пронизує всі частини твору Лоли А. Екерстрьом, об'єднуючи в єдине ціле текстову канву і задаючи їй напрям тематичної прогресії. Потужним каркасом, який скріплює текстові сегменти, є метафоричність, образність, емоційність, проведення аналогій, які авторка використовує для розкриття змісту семантично місткого, етнічно маркованого поняття. У тексті ці засоби постають також центром впливу на емоційно-почуттєву сферу адресата-читача, служать для побудови мовленнєвих актів переконання та ствердження.

Перспективна дослідження є розкриття функціонального потенціалу лінгвокультурних концептів у художньому тексті, різноаспектне вивчення їхнього комунікативно-прагматичного і змістового наповнення.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Логический анализ языка. Ментальные действия. Москва: Наука, 1993. 176 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово. *Русская словесность От теории словесности к структуре языка. Антология.* Москва: Academia, 1997. С. 267–279.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая ; пер. с англ., отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой. Москва: Русские словари, 1996. 412 с.
4. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2004. 192 с.
5. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. Київ: Логос, 2004. 283 с.
6. Екерстрьом Л. А. Лагом / Екерстрьом Л. А. ; пер. з англ. Н. Лавської. – К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2018. 192 с.
7. Ляпин С. Х. Концептология: к становлению подхода. *Концепты. Научные труды концептолога.* Архангельск: Изд-во Поморского ун-та, 1997. С. 11–35.
8. Приходько А. М. Концепты і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єра, 2008. 332 с.
9. Радзівська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. 491 с.
10. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія. Чернівці: Рута, 2008. 360 с.
11. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва: Языки русской культуры, 1997. 824 с.